

**Pr. lect. dr. Ovidiu Soare,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos“ din Galați**

LIBERTATEA RELIGIOASĂ, COMPONENTĂ STRUCTURALĂ A VIEȚII SOCIALE

***Abstract:** This theme intends to open way for a better understanding of the relationship between religious life and social life, with reference to the manifestation of religion in society and especially religious freedom. There is no doubt that religious liberty granted to Christians by Emperor Constantine, the Edict of Milan, has produced major social changes, changes that make their presence felt today. Social events in the second half of the 20th century have certain similarities to the first half of the 4th century, and their analysis may lead us to enlightening conclusions regarding the manifestation of religious liberty, both past and present.*

***Keywords:** Christianity, religious life, social life, religious freedom, social changes, civil religion, celebration and symbols, social norms, ancient and modern society, individually freedom.*

Această temă își propune să deschidă o cale spre înțelegerea mai bună a raportului dintre viața religioasă și viața socială, cu referire la manifestarea religiei în societate și în special a libertății religioase.

Nu încapă nicio îndoială că libertatea religioasă acordată creștinilor de către împăratul Constantin cel Mare, prin Edictul de la Milan, a produs schimbări sociale importante, schimbări care își fac simțită prezența și astăzi.

Evenimentele sociale din a doua jumătate a secolului XX au anumite similitudini cu cele din prima jumătate a secolului IV, iar analiza lor poate să ne conducă la concluzii lămuritoare privind manifestarea libertății religioase, atât în trecut, cât și în prezent.

O primă similitudine ar fi aceea a definirii libertății religioase în epoca antică și cea modernă. Avem astfel în analiza noastră un punct comun de plecare, și anume acela al dobândirii sau redobândirii libertății religioase.

Un alt punct comun este cel care se referă la faptul că libertatea religioasă, atât în epoca antică, cât și în cea modernă, se adresează, în primul rând, religiei creștine; libertatea religioasă desemnează aceeași religie, religia creștină, ceea ce face mai ușoară înțelegerea proceselor sociale trecute și prezente. Mai mult decât atât, chiar spațiul geografic în care are loc această analiză este în parte același și, trecând de la spațiul geografic la cel social, care este sub influența primului, putem afirma că în unele privințe cei ce locuiesc astăzi în acest spațiu au unele afinități comune cu cei ce au locuit aici, acum mai bine de 1.700 de ani.

Nu putem să negăm că alături de toate acestea există și elemente care diferă de la o epocă istorică la alta. Încercăm să găsim lucrurile care ne apropie de antichitate, în legătură cu libertatea religioasă, și nu cele care ne despart, iar prin această apropiere dorim să înțelegem mai bine societatea în care noi trăim astăzi.

În fiecare societate au loc transformări sociale, multe dintre ele cu caracter ireversibil, dar tot atât de adevărat este și faptul că o societate, de-a lungul istoriei sale, păstrează anumite elemente, care rămân aproape neschimbate, ceea ce face ca noi să ne recunoaștem în cei ce au fost, iar acestea să devină surse de recunoaștere și pentru cei ce vor veni.

Pentru a ne face mai bine înțeleși, vom porni în analiza noastră chiar de la actele care au consfințit și consfințesc libertatea religioasă, în perioadele despre care am făcut vorbire.

Primul dintre ele este chiar Edictul de la Milan din 313. Iată un fragment edificator, din acest edict, care face referire la modul în care a fost înțeleasă și aplicată libertatea religioasă.

„Întrucât, dar, eu, Constantin Augustul, și eu Liciniu Augustul ne-am întâlnit în chip fericit la Milan și am căutat să împlinim tot ce interesa binele și folosul poporului, între alte lucruri pe care le credem utile tutu- rora în multe privințe, am hotărât în primul rând și să asigurăm respectul și cinstea cuvenite divinității înainte de toate, adică ne-am hotărât

să acordăm creștinilor și tuturor celorlalți libera alegere la cinstirea religiei pe care o vor, cu gândul ca orice divinitate sau putere cerească ar fi aceasta să ne poată fi de folos și nouă și tuturor celor ce trăiesc sub ascultarea noastră.

Drept aceea, cumpănind lucrurile în chip salutar și drept, am hotărât că voința noastră este că nu trebuie să oprim pe nimeni de a urma și a alege respectarea sau ținerea religiei creștine și ca fiecăruia să i se lase libertatea de a-și da consimțământul și a alege cea formă de religie pe care o crede cea mai potrivită pentru el, pentru ca și divinitatea să ne arate în toate ocaziile providența și bunăvoința sa¹.

Observăm că sunt prezente în acest fragment cuvinte și expresii ce se regăsesc și astăzi în bunul mers al societății, cum ar fi: binele și folosul poporului, utilitate, respect, cinste, alegere liberă, libertatea de a-și da consimțământul.

Libera alegere a religiei de către fiecare persoană este spre binele și folosul poporului, utilă tuturor în multe privințe, asigură respectul cuvenit divinității și nu în ultimul rând divinitatea își va arăta în toate ocaziile providența și bunăvoința sa. Cu alte cuvinte, bunul mers al unei societăți depinde și de faptul dacă religia este aleasă de membrii acelei societăți în libertate sau nu.

Libertatea religioasă consfințită printr-un act oficial presupune două aspecte: unul este acela ca ea să fie însușită și înțeleasă de cei cărora li se adresează și, în al doilea rând, cei care, în virtutea unui drept, sunt desemnați să gestioneze această libertate să se facă înțeleși, știindu-se faptul că această libertate este spre binele și folosul tuturor. Altfel spus, libertatea religioasă poate fi înțeleasă atât din unghiul celor cărora li se adresează, cât și din unghiul celor care o aplică, spre a fi îndeplinită.

Cu toate acestea, *„în plan religios și mai ales în planul religiei creștine, nu este posibil să tratezi despre marile interese generale, religioase, eterne, universale, fără a le da un caracter personal sau, aș spune mai degrabă, individual²”*. Practic, toată istoria creștinismului poate fi

1. Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, în col. „Părinți și scriitori bisericești”, vol. 13, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1987, p. 380.

2. Miguel de Unamuno, *Agonia creștinismului*, Editura Institutul European, Iași, 1993, p. 19.

analizată din această perspectivă, a modului în care această libertate religioasă a fost sau nu înțeleasă, respectată și apărată, atât în plan individual, cât și general.

Faptul că religia a avut și are o importanță în cadrul societății, o demonstrează menționarea ei și astăzi în legile și normele din spațiul european. *Declarația universală a drepturilor omului*, adoptată de O.N.U. la 10 decembrie 1948, la articolul 18, face referire la libertatea religioasă: „Orice om are dreptul la libertatea gândirii, de conștiință și religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea, singur sau împreună cu alții, atât în mod public, cât și privat, prin învățături, practici religioase, cult și îndeplinirea ritualurilor”³.

Același lucru îl afirmă și Convenția europeană a Drepturilor Omului, din 4 noiembrie 1950, completată și amendată de mai multe ori, la articolul 9, intitulat *Libertatea de gândire, de conștiință și de religie*: „Orice persoană are dreptul la libertate de gândire, de conștiință și de religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerile, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea în mod individual sau colectiv, în public sau în particular, prin cult, învățământ, practici și îndeplinirea ritualurilor”⁴.

Mergem mai departe și prezentăm articolul din Constituția noastră, cu referire la libertatea religioasă, articolul 29, *Libertatea conștiinței*: „Libertatea gândirii și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase nu pot fi îngrădite sub nicio formă. Nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrare convingerilor sale”⁵.

Respectarea libertății religioase a fost și este în strânsă legătură cu bunul mers al societății, cu manifestările firești ale ei, iar societatea încearcă să găsească un echilibru, dar și un folos din practicarea liberă a religiei.

Alegerea în libertate a religiei a stârnit multe controverse. Teologii au păreri diferite cu privire la libertatea omului, cunoscută fiind tema

---

3. <http://www.onuinfo.ro>.

4. <http://www.echr.coe.int>.

5. Monitorul Oficial al României, anul 171 (XV), nr. 767, partea I, 31 octombrie 2003, p. 6.

care face referire la har și libertate. Fără a intra în subtilitățile dogmatice ale respectivei probleme, prezentăm mai jos cele afirmate de părintele profesor Dumitru Stăniloae cu privire la libertate: *„Libertatea adevărată e robia liber acceptată a binelui, a iubirii altuia, a iubirii față de altul, a obligației benevole față de binele aproapelui, față de Dumnezeu care ne cere să slujim binelui celorlalți și binelui nostru adevărat. Numai în libertate adevărată e slujire adevărată... Disputele teologice din Occident au pornit de la o noțiune foarte echivocă a libertății: de la pretinsul liber arbitru sau de la libertatea care ar fi absolut neutră și pentru bine, și pentru rău... O libertate absolut neutră sau un liber arbitru nu există însă. Există numai o libertate care servește în mare parte răului, o falsă libertate, și o libertate în bine.*

La libertatea adevărată sau la libertatea în bine nu ajunge omul nici numai prin sine, nici silit de o persoană superioară... Colaborarea cu harul ajută pe om cu atât mai mult să-și dobândească adevărata libertate, cu cât harul e energia lui Hristos, prin Care voința umană a fost cu adevărat restabilită”⁶.

Această libertate în bine, susținută de părintele Stăniloae, și care este proprie spiritualității noastre ortodoxe, din care nu lipsește iubirea și comuniunea, se regăsește în toată istoria Bisericii creștine, în chiar actele de libertate religioasă din vremea împăratului Constantin cel Mare. Libertatea religioasă acordată creștinismului trebuie înțeleasă prin matricea spiritualității creștine în general și a spiritualității creștin ortodoxe în particular. Numai așa putem înțelege mai bine procesele sociale ale societății noastre care au rădăcini adânci în trecut.

Procesul de transformare a societății din spațiul Imperiului Roman, odată cu apariția creștinismului și mai ales cu libertatea adusă religiei creștine, a dus la formarea unui nou tip de societate, care a primit o structură nouă, creștină, structură care se păstrează și astăzi în cadrele ei generale.

Iată ce afirmă, în acest sens, filosoful Constantin Noica, în eseu *Când începe cultura europeană: „...cultura europeană se naște printr-o categorică ruptură: față de natură, în primul rând, față de rațiunea*

6. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1997, p. 208-210.

obișnuit cunoscătoare, în al doilea rând, și în ultimul rând față de anti-chitate. Se naște anume în anul 325 al erei noastre, la Niceea... Totul a început în 325, la Sinodul de la Niceea, convocat de împărat, continuând cu alte șase, până în 787... Să întârziem însă o clipă asupra dezbaterilor de idei, care în acel ceas au avut, cum era firesc, un caracter pur religios, dar ale căror reverberații, la început filosofice, s-au transmis întregii culturi europene, chiar dacă în chip neștiut, până și sistemelor de valori profane și antireligioase, autorizându-ne astfel să susținem că în anul 325 începe în chip hotărât o cultură nouă⁷. Și toate acestea s-au întâmplat în virtutea libertății religioase, care era prezentă începând cu secolul al IV-lea în imperiu.

Aceste procese, care privesc viața spirituală, pot fi văzute și dintr-o perspectivă diametral opusă. Mergând pe principiul libertății religioase și al libertății de exprimare, prezentăm opinia scriitorului Andrei Cornea: „În anii '70-'80, multă lume la noi era fascinată de Bizanț și ca reflex de contrazicere a ideologiei materialist-vulgare atotputernice. Bizanțul era văzut ca locul privilegiat al spiritualității creștine, al marii culturi, al rafinementelor gândirii teologice, al unei uimitoare creații artistice... admirația și respectul pentru spiritualitatea și arta bizantină erau, pe măsură ce lucram, covârșite de indignare, ba chiar de oroare... se vărsase sânge pentru idei... faptul anunța ceva tipic modernității noastre... acum, ca și atunci, gândirea însăși cristalizează în funcții binare... opțiunile complexe, relative și suple repugnă celor mai mulți... textele de referință sunt articulate după principii rigide ale gândirii colective... În loc să avem un pluralism al individualităților, participante la grupuri deschise și cooperante între ele, am obținut un pluralism... solidificat, pietrificat... La fel ca și în Bizanțul ecclesiocratic, și acum e tot mai anevoie pentru insul singur să se definească, să se edifice și să aleagă rațional și în cunoștință de cauză⁸.”

Un răspuns posibil, în spiritul libertății religioase și al celui de exprimare, caracteristic spiritualității noastre, îl dă părintele profesor Dumitru Stăniloae: „Se crede că teologia omoară în om libertatea spi-

7. Constantin Noica, *Modelul cultural european*, Editura Humanitas, București, 1993, p. 64-72.

8. Andrei Cornea, *Ecclesiocrația*, Editura Universitas, București, 1998, p. 9-12.

ritului de a se îndoii, de a cugeta personal, de a se depăși, că omoară orice curiozitate în înțelegerea vieții. Această perspectivă este profund eronată... Sunt și în teologie dogmele Bisericii care trebuie mărturisite, dar ele sunt formulări ultime, cele mai generale și multe din ele, pe planul abstract, ale unor adevăruri, care se descoperă și se trăiesc personal într-o serie îndelungată de faze ale vieții. Și nu există doi oameni care să descopere și să trăiască la fel, după aceeași metodă, din aceleași impulsuri și cu aceeași coloratură, calea până la vârful vagi, ascunse în nori, care sunt dogmele. Câtă libertate de spirit lasă teologia aici și chiar cere teologia!⁹.

Prin prezentarea opiniilor opuse în legătură cu manifestarea libertății religioase în spațiul nostru de analiză, căutăm să păstrăm principiile neutralității și libertății axiologice, fără însă a avea o adeziune rigidă la ele în toate detaliile.¹⁰

Vărsarea de sânge de care face vorbire Andrei Cornea o regăsim în fiecare epocă istorică; fenomenele sociale și dinamica lor presupun și astfel de particularități nedorite. Aceste vărsări de sânge pot fi văzute ca ceva firesc și normal într-o societate care dorește să-și apere valorile pe care le consideră fundamentale. Totul poate fi interpretat din perspectiva definirii și apărării valorilor într-o societate.

Dacă ne referim la perioada Evului Mediu și la *vânătoarea de vrăjitoare*, ea în epocă nu apărea deloc ca o aberație. „*Condamnații erau supuși unor procese penale perfect legale, instrumentate în cadrul unei legislații oficiale*”¹¹. Acest lucru poate fi afirmat și în legătură cu vărsările de sânge din perioadele următoare, a Revoluției franceze sau a dictaturilor din secolul XX.

În toate aceste perioade amintite se poate constata apariția unor noi cadre sociale care au preluat unele din funcțiile îndeplinite de reli-

9. Dumitru Stăniloae, *Cultură și duhovnicie*, vol. III, Editura Basilica, București, 2012, coperta a IV-a.

10. Pentru mai multe detalii referitoare la principiile neutralității și libertății axiologice vezi articolul *Relevanță axiologică, libertate axiologică și neutralitate axiologică*, în Allan G. Johnson, „Dicționarul Blackwell de sociologie”, Editura Humanitas, București, 2007, p. 286.

11. Robert Muchembled, *Magia și vrăjitoria în Europa*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 6.

gie și care se încadrează în conceptul de religie civilă, fiind înțeleasă ca un „ansamblu de simboluri și ritualuri seculare care oferă un sentiment de apartenență, solidaritate socială și venerație temătoare asociate de obicei cu religia și sacrul”¹². Acest concept de religie civilă a fost introdus de Robert Bellah și a stârnit multe controverse, dar până la urmă termenul a fost acceptat.¹³

*

Libertatea religioasă a dat un ritm și o structură nouă societății, concretizate în sărbătoare și simbol. Societatea trăiește prin ritmul sărbătorilor. Evenimentele sunt structurate, gândite și acceptate prin ritmul sărbătorilor și al simbolurilor. Manifestarea lor poate fi înțeleasă mai ușor în creația folclorică unde casele, scoarțele, veșmintele, alimentele sau uneltele sunt marcate de o simbolistică religioasă, acceptată în libertate.

În ornamentația țesăturilor pe lângă motive de cai, roți, romburi, trandafiri întâlnim motivul vegetal al pomului vieții, care este „simbolul vieții și al morții”¹⁴, frunza de vie sau pasărea, ce „simbolizează sufletul care după moarte trece în lumea veșnică, eternă”¹⁵. Găsim astfel în aceste ornamentații sau în încondeierea ouălor de Paști¹⁶ expresii ale libertății și bucuriei religioase, ale bucuriei de a fi creștin și de a mărturisi acest lucru. Nimeni nu introduce în creația folclorică simboluri religioase decât dacă are sentimentul libertății și al bucuriei.

Libertatea religioasă în societate este strâns legată de bucuria sărbătorii, de mărturisirea în libertate a bucuriei de a fi alături de persoana care are aceeași credință și de bucuria de a fi alături de Cel ce-ți

---

12. Allan G. Johnson, *Dicționarul Blackwell de sociologie*, Editura Humanitas, București, 2007, p. 287.

13. Robert N. Bellah, *Civil Religion in America*, în „Daedalus”, Journal of the American Academy of Arts and Sciences, Winter 1967, vol. 96, no. 1, p. 1-21.

14. Emilia Pavel, *Țesături populare din Vrancea*, Editura Junimea, Iași, 1990, p. 68.

15. *Ibidem*, p. 70.

16. Cunoscutul folclorist Artur Gorovei în lucrarea *Ouăle de Paști*, apărută în anul 1937, analizează prezența simbolurilor în ornamentația oului de Paști, simboluri care demonstrează statornicia noastră, prin vechimea și încărcătura lor spirituală, din care nu lipsește soarele, roata, rozeta, motivele florale sau animale, în Artur Gorovei, *Ouăle de Paști*, Editura Paideia, București, 2001.

oferă mântuirea, de Persoana supremă, de Mântuitorul Iisus Hristos. Această bucurie vrei să fie împărtășită de toată lumea, vrei să fie o bucurie universală, o bucurie supremă. Stă în caracteristica umană ca o bucurie particulară să devină universală, altfel nu mai este o bucurie deplină. Bucuria adevărată trebuie să fie una mărturisită în comunione, dar nu este o bucurie reală dacă nu este una mărturisită în libertate, pentru că mărturisirea în libertate înseamnă bucurie neîngrădită de niciun obstacol, înseamnă bucurie acceptată. Bucuria, adevărul și libertatea sunt nedespărțite.

Libertatea creștinismului a declanșat o bucurie supremă. Aceasta o demonstrează toate mărturiile vremii. Părinții și scriitorii bisericești au mărturisit acest lucru. Din catacombe au ieșit la suprafață, au început să-L mărturisească pe Cel ce aduce fericirea și bucuria supremă.

Edictul de toleranță nu a fost primit de societatea antică cu ușurință. Secolul IV „*apare în spațiul greco-roman agitat și în transformare neîncetată*”¹⁷. Au existat zone în care el era privit cu indiferență sau înverșunare, mai ales de cei care, până mai ieri, erau cei ce condamnaseră creștinismul; au fost însă și unele neînțelegeri ale libertății religioase chiar din partea creștinilor. Biserica a fost surprinsă de atitudinea protectoare pe care o arăta împăratul Constantin, astfel că unii creștini „*aproape că și-au pierdut măsura*”, nefiind pregătiți „*să preia și să-și asume inedita realitate și noile probleme cutremurătoare*”¹⁸, probleme care presupuneau o explicare și o înțelegere a adevărilor teologice, adevăruri care au fost lămurite cu succes de către Sfinții Părinți.

*

Entuziasmul și libertatea religioasă, de multe ori, nu sunt privite cu ochi buni. Se acuză faptul că modul de manifestare a religiei la nivel personal ar fi în contradicție cu libertatea individuală.

Privită dintr-un alt punct de vedere, libertatea religioasă consfințită printr-un act emis de o autoritate statală poate fi înțeleasă tocmai ca o limitare sau îngădire a libertății în general și a libertății religioase în particular, dacă noi am înțelege libertatea în spiritul celor afirmate

17. Stylianos G. Papadopoulos, *Patrologie*, vol. II/1, București, 2009, Editura Bizantină, p. 23.

18. *Ibidem*, p. 24.

de Thomas Hobbes în capitolul *Despre libertatea supușilor*: „Cum nu există în lume niciun stat în care să fie stabilite destule legi pentru a reglementa toate acțiunile și cuvintele oamenilor (acesta fiind un lucru imposibil), urmează în mod necesar că, datorită legilor omise, oamenii au libertatea să facă tot ceea ce propria lor rațiune consideră că este în profitul lor... Libertatea unui supus constă, prin urmare, în acele lucruri pe care le-a omis suveranul atunci când a reglementat acțiunile supușilor săi: astfel, libertatea de a cumpăra și a vinde, sau orice alt contract; de a-și alege propria locuință, propria dietă, propriul fel de viață, de a lăsa moștenire copiilor ceea ce cred de cuviință și altele asemenea lucruri”¹⁹.

Există o întreagă discuție între a fi liber și a fi religios; se afirmă faptul că un om liber este un om fără religie, pentru că religia aduce reguli și constrângeri, dar societatea însăși presupune reguli și norme care trebuie respectate, iar „manifestarea liberă a oamenilor nu trebuie înțeleasă ca expresie a încălcării oricăror norme de conviețuire socială”²⁰.

Definirea libertății este problematică sau altfel spus „există un consens mai slab în legătură cu ce trebuie să cuprindă acele libertăți sau cu momentul în care libertatea bună devine abatere rea”²¹. Și pentru a sublinia dificultatea definirii libertății îl cităm pe Unamuno: „la voia întâmplării este un principiu al libertății”, iar oamenii „caută libertatea când se află sub tiranie și tirania când sunt liberi”²².

Cu toate acestea, numai o societate în care există religie, și aceasta este liberă în manifestarea ei, este o societate liberă cu adevărat.

Creștinismul are capacitatea de a pătrunde în social, în legislație, de a aduce libertatea în legislativ, de a se modela reciproc cu socialul, fără a se pierde în el. Creștinismul este prezent în societatea modernă, fără a-și pierde identitatea, ba mai mult, el este cel ce dă identitate societății și creează un dinamism social specific.

19. Thomas Hobbes, *Leviathan*, partea a II-a, capitolul 21 – *Despre libertatea supușilor*, în Romul Munteanu, „Iluminismul”, Editura Albatros, București, 1971, p. 14.

20. *Dicționar de filozofie*, Editura politică, București, 1978, p. 407.

21. Simon Blackburn, *Dicționar de filosofie*, Editura Univers enciclopedic, București, 1999, p. 230.

22. Miguel de Unamuno, *Agonia creștinismului*, Institutul European, Iași, 1993, p. 17-31.

Biserica a fost acuzată că, odată cu împăratul Constantin cel Mare, statul a influențat Biserica, însă Biserica este o instituție care nu poate să existe în afara societății, în afara socialului, și-i dă acesteia ceea ce-i este necesar, printre care și libertatea de a fi respectată persoana umană. Odată cu împăratul Constantin cel Mare, Biserica a reușit să introducă în legislație respectul față de libertatea persoanei.

Din punct de vedere teologic, libertatea este gândită în strânsă legătură cu Dumnezeu, cu Mântuitorul Iisus Hristos.

Iată ce găsim referitor la libertate, în omiliile lui Origen, la cartea Ieșirii (Omilia a VIII-a): „*Vezi dacă nu cumva grijile veacului și faptele cărnii nu sunt casă a robiei, și dacă, dimpotrivă, fuga de faptele veacului și viața în Dumnezeu nu sunt casă a libertății, pe măsura celor spuse de Domnul în Sfânta Evanghelie: De rămâneți în cuvântul Meu, veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi (In. 8, 31-32)*”²³.

Atunci când vorbim de libertate religioasă, vorbim de fapt și de libertatea noastră în societatea în care trăim.

Libertatea religioasă și libertatea socială sunt două concepte care se întrepătrund, care se conturează și se dezvoltă reciproc. Atunci când vorbim de libertate religioasă, vorbim și de libertate socială.

Normele prezente într-o societate au apărut pentru a se păstra un echilibru în acea societate. Oamenii au simțit tot timpul nevoia să fie în siguranță. Această siguranță este dată de respectarea unor norme.

Societatea antică nu oferea o siguranță socială persoanei. Creștinismul a oferit acea siguranță de care el avea nevoie. Din această cauză a învins religia creștină, pentru că oferea persoanei și familiei siguranță.

Practic, se poate spune că fiecare normă socială apare pentru a se respecta libertatea individuală și socială, pentru a exista un echilibru. Cu cât o societate dorește o mai mare libertate, cu atât sunt mai multe norme de respectat. Respectarea lor poate să fie înțeleasă ca o anulare a libertății personale; apare un paradox, cu cât sunt mai liber, cu atât trebuie să respect mai multe reguli, ceea ce duce, aparent, la o îngrădire a mea și implicit la dispariția libertății mele.

23. Origen, *Omiliile la Cartea Ieșirii, Omilia VIII, Despre începutul Decalogului*, în col. „Părinți și scriitori bisericești”, vol. 6, „Din lucrările exegetice la Vechiul Testament”, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1981, p. 80.

Toate acestea pot fi gândite și din perspectiva libertății religioase. Se poate înțelege că tocmai respectarea libertății religioase duce la dispariția ei.

Nu pot fi o persoană liberă dacă cel de lângă mine nu este liber, dar unde sunt două persoane libere deja libertatea mea se limitează, pentru că trebuie să respect și persoana liberă de lângă mine, însă în creștinism acest lucru este posibil; sunt liber, și cel de lângă mine este liber, dacă amândoi suntem liberi în Hristos.

Familia și comunitatea Bisericii sunt locurile ideale în care ne putem exersa libertatea religioasă. Aceasta se dobândește în timp și cu trudă. Pentru a fi liber trebuie să înveți acest lucru și-l înveți la început în familie apoi în societate.

Practic, se poate spune că viața socială este un exercițiu al cultivării libertății sociale și religioase. Această cultivare se face zilnic, chiar și prin cele mai mici și neînsemnate gesturi. Fiecare gest poate fi văzut ca unul în care ne apărăm și ne exprimăm libertatea noastră.

Pregătirea sărbătorilor în cadrul familiei poate fi văzută ca un exercițiu al libertății religioase, de apărare și de mărturisire a ei. Toate acțiunile care premere un eveniment religios, făcute de fiecare credincios în parte, mărturisesc libertatea lui religioasă. Se poate spune că Biserica, prin acțiunile ei, luptă pentru păstrarea libertății religioase. Prezența în cadrul unei comunități a Bisericii dovedește că acea comunitate este liberă social și religios.

Hristos este cel Care ne dă curajul să îndrăznim să fim liberi și acest lucru s-a văzut în casele și bisericile noastre, care nu sunt construite pe teamă, ci pe dragoste și pe siguranța că Dumnezeu este cel care le apără.

Ne-a fost așa de dragă credința în Hristos, am iubit așa de mult această libertate de a crede în Hristos, așa încât am rămas creștini până astăzi, *Bizanț după Bizanț*, mai mult chiar, am devenit un spațiu identitar al creștinismului în plină expansiune otomană. *Bizanț după Bizanț* nu a fost un hazard al istoriei, ci un firesc al ei, pe care nu l-a putut nimeni nega sau elimina. Acest fenomen al Bizanțului „*este unul dintre cele mai atrăgătoare ale istoriei întregi*”²⁴. Avem o încăpățănare,

---

24. Nicolae Iorga, *Bizanț după Bizanț*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 6.

ne ținem cu dinții de această religie, pentru că ea ne dă libertatea de care avem nevoie pentru a exista, iar fără ea nu mai suntem ceea ce suntem.

*

Nu încap nicio îndoială că în cadrul societăților umane manifestările care țin de sacru, care se referă la religioasă dau identitate, coeziune și stabilitate, privite din perspectiva unei paradigme sau viziuni funcționaliste; din sensul opus, dintr-o perspectivă conflictualistă, manifestările religioase sunt purtătoare de tensiuni.

Nenumărate sunt situațiile în care la baza unui conflict se găsesc elemente religioase, ceea ce duce de multe ori la concluzia că tot ceea ce ține de religioasă face mai mult rău decât bine, cu alte cuvinte, liberă sau nu, religia și manifestările ei ar fi mai bine să nu existe.

Aceste concepții materialiste erau în mare vogă în anii de după al Doilea Război Mondial, așa-numita concepție marxistă sau materialist-dialectică, însă anii '90 au adus transformări în societățile post-comuniste și acum se încearcă o nouă înțelegere a societății în care trăim, o societate care aparține unei Europe tradiționale și moderne în același timp.

Nici în perioada primelor secole creștine și nici în perioada comunistă, persecuțiile nu au avut aceeași intensitate. Este cunoscut faptul că în aparatul administrativ și de stat atât în perioada persecuțiilor din primele veacuri creștine, cât și în cea comunistă au existat multe îngăduințe. Lucrurile sunt nuanțate și analiza lor astăzi, la numai 23 de ani de la dispariția societății comuniste, stârnește multe pasiuni.

Regimul comunist nu avea legi specifice care să condamne direct creștinismul; libertatea religioasă era garantată prin lege. Cei ce au trăit acele vremuri sunt rezervați în a se exprima și încă nu a trecut destul timp pentru ca istoria să-și așeze judecata corectă și echilibrată.

Așa cum nu a dispărut creștinismul în perioada migrațiilor sau stăpânirii otomane, el nu a dispărut nici în perioada comunistă. Cu toate manifestările ateiste, creștinismul nu a dispărut nici din Rusia, punctul central al propagării comunismului.

Edictul de la Milan este pentru noi un motiv de a ne reanaliza poziția față de religia și societatea noastră, față de faptul că încă suntem creștini după atâtea secole de încercări și stăpâniri străine.

Un alt titlu posibil al lucrării ar fi putut fi *libertatea religioasă în spațiul românesc, componentă a păstrării identității noastre creștine*. Etnogeneza românească are în structura sa atât persecuțiile, cât și Edictul de la Milan. În momentul în care ne formam ca popor, după o perioadă de persecuții, s-a născut acest edict care a dus în final la apariția, în libertate, a comunităților creștine în tot spațiul locuit de români.

Libertatea religioasă se manifestă în chip real în societatea noastră, însă modul ei de manifestare ține de felul în care noi reușim să o înțelegem, să o gestionăm și să o apărăm.